

Postindustriella parker i gentrifierade områden

– En kvalitativ analys av Park am Gleisdreiecks estetik

Aurora Goldstick

Kandidatarbete 15 hp
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Institutionen för stad och land
Uppsala 2020

Titel: Postindustriella parker i gentrifierade områden: en kvalitativ analys av Park am Gleisdreiecks estetik
Engelsk titel: Post-industrial Parks in Gentrified Areas: A Qualitative Analysis of Park am Gleisdreieck's Aesthetics
© Aurora Goldstick
Handledare: Vera Vicenzotti, SLU, institutionen för stad och land
Examinator: Lena Steffner, SLU, institutionen för stad och land
SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur
Omfattning: 15 hp
Nivå: Grundnivå G2E
Kurs: EX0861, Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
Program: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Nyckelord: postindustriella landskap, Park am Gleisdreieck, estetik, gentrifiering, värderingar
Omslagsbild: Park am Gleisdreieck i Berlin, Tyskland, genomkorsat av de gamla järnvägsspåren. © Julien Lanoo, Atelier Loidl (u.å.).
Alla bilder i arbetet används med erforderliga tillstånd.
Publiceringsår: 2020
Publiceringsort: Uppsala
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Två växande trender i städer idag är gentrifiering och att anlägga parker i postindustriella landskap. Parker i postindustriella landskap har visat sig kunna orsaka mer gentrifiering än andra parker. Vilken betydelse parkers beskaffenhet, särskilt deras estetik, har för deras gentrifierande effekt är inte kartlagt i särskilt hög utsträckning. Syftet med arbetet är därför att undersöka estetiken hos parker anlagda i postindustriella landskap i stadsdelar som har gentrifierats, som ett första steg i att reda ut parkernas roll i gentrifiering. Detta görs genom att analysera estetiken hos Park am Gleisdreieck i Tyskland, en park anlagd på en gammal bangård i ett gentrifierat område i Berlin. Parken analyseras utifrån Thompsons teori om estetiska värderingar inom landskapsarkitektur och Jamesons teori om postmodern estetik. Analysen baseras på material i text och bild från parkens ägare och från arkitektkontoret bakom parken. Resultatet visar att värderingar om att landskapet ska förbättras av människan är framträdande hos Gleisdreiecks estetik. Paralleller finns mellan den begränsade inkluderingen av befintlig natur och hur subkulturer behandlas i gestaltningen. Historielöshet och avsaknad av djup, två typiska karaktärsdrag för postmodernism, förekommer också hos parken. De tas i uttryck i en förenkling och försköning av platsens komplexa arbetarklasshistoria – en historia av liv i marginalerna och motstånd mot stadsförnyelseprojekt. Därigenom varufieras platsens natur, historia och kultur vilket konstruerar en ny autenticitet. Det är möjligt att dessa aspekter av Gleisdreiecks estetik bidrar till gentrifiering.

Abstract

Two currently expanding trends in cities are gentrification and the construction of parks in post-industrial landscapes. Parks in post-industrial landscapes have been proven to cause more gentrification than other parks. How the nature of parks, especially their aesthetics, influences their effect on gentrification is not well studied. The aim of this essay is therefore to examine the aesthetics of parks in post-industrial landscapes in gentrified areas as a first step to understanding their role in gentrification. This is done by analysing the aesthetics of Park am Gleisdreieck in Germany, a park built on an old railyard in a gentrified area of Berlin. The analysis is conducted according to Thompson's theory on aesthetic values in landscape architecture and Jameson's theory on postmodern aesthetics, and is based upon written and photographic material from the owner of the park and from the architecture firm that designed the park. The results show that values of improving the landscape are prominent in Gleisdreieck's aesthetics. The park design reveals similarities between the limited preservation of nature in the park and the treatment of subcultures. Depthlessness and a lack of historicity, two key features of postmodernism, are prevalent in the park. These are manifested through simplifying and beautifying the landscape's complex working-class history – a history of life in the margins and resistance against urban renewal projects. In this way the park's nature, history and culture is commodified, and a new authenticity is created. It is possible that these aspects of Gleisdreieck's aesthetics contribute to gentrification.

Innehåll

Introduktion	5
Syfte och frågeställning	6
Metod och material	6
Kontext.....	6
Analys av estetiken	7
Val av analysobjekt	8
Om Park am Gleisdreieck.....	8
Bangårdens historia och parkens realisation.....	9
Gestaltungsprinciper.....	9
Historia och gentrifiering i Kreuzberg	10
Park am Gleisdreiecks estetik	12
Estetiska värderingar i gestaltningen	12
Att uppleva naturen	12
Att förbättra landskapet.....	13
Platsens själ, eller avsaknad därav.....	14
Postmodern estetik i gestaltningen	15
Att konsumera naturen	16
Bortom autenticitet/träden i vägen	17
”Cultural neocolonialism sucks!”	18
Sammanfattning av resultatet: vad är Park am Gleisdreiecks estetik?	19
Diskussion	19
En park för 2000-talets gentrifiering	20
Undersökningens begränsningar	20
Nästa steg.....	21
Referenser	22
Figurförteckning	23

Introduktion

En växande trend i städer idag är att anlägga parker i postindustriella landskap (Braae 2015 s. 10). Dessa landskap har förlorat sin ursprungliga funktion och kan exempelvis vara järnvägsspår som inte används längre, nedlagda industrier eller hamnar (Rothenberg & Lang 2017). Något annat som är typiskt i dagens städer är gentrifiering, och i vissa fall kan parker bidra till detta (Rigolon & Németh 2018). För att öka kunskapen om dessa parker, och i förlängningen förbättra förståelsen för parkers roll i gentrifiering, undersöks Park am Gleisdreieck i Berlin, Tyskland – en park anlagd i ett postindustriellt landskap i en gentrifierad stadsdel.

Environmental gentrification och *green gentrification*, hädanefter grön gentrifiering, är två begrepp som används för att tala om hur skenbart hållbara ingrepp i staden, exempelvis anläggandet av en ny park, kan ge upphov till gentrifiering (Rigolon & Németh 2018). Grönområden höjer ofta fastighetsvärden eftersom områdets attraktivitet ökar till följd av bl.a. de estetiska och rekreationella fördelarna som grönområdena ger (ibid.). Gentrifiering har de senaste decennierna varit en process som blivit allt mer intensiv på många platser i världen. Områden i städer övergår från att framförallt husera låginkomsttagare till att befolkas av höginkomsttagare; de ökade fastighetspriserna och höjda hyrorna gör att människor blir tvungna att flytta från sina hem (Zukin 2010).

Grön gentrifiering ställs på sin spets när postindustriella landskap rustas upp. I USA har parker byggda på gammal infrastruktur i storstäder visat sig ha särskilt stark gentrifierande effekt (Rigolon & Németh 2020). The 606 i Chicago och High Line i New York är två sådana parker, som båda är anlagda på gamla järnvägsspår. Fastighetsvärden steg mer i områdena kring The 606 än i andra delar av Chicago under perioden 2010-2016, vilket var då parken byggdes (Rigolon & Németh 2018). I High Lines fall var parken en viktig del i stadens strategi för att skapa ekonomisk tillväxt (Lang & Rothenberg 2017). Trots att landskapsarkitekten i högsta grad är delaktig i processen av grön gentrifiering menar Meishar (2018) att det inom fältet saknas kompetens kring frågor om social rättvisa, och den sociala orättvisan som landskapsarkitektur kan ge upphov till.

Något som inte heller behandlas i särskilt stor utsträckning är vilken betydelse parkernas utformning har för deras gentrifierande effekt. Det är etablerat att parker kan orsaka gentrifiering men parkernas beskaffenhet är inte kartlagd i särskilt hög utsträckning, trots att landskapet både formar och formas av samhället – som Mitchell (2008 s. 43) säger: "[the] shape of the land has the power to shape social life". Att endast presentera slutsatsen att parker orsakar gentrifiering är onyanserat, särskilt för landskapsarkitekter. Rimligtvis borde olika slags parker ge olika effekter. Rigolon och Németh (2020) visar exempelvis i sin studie att parker närmare centrum orsakar mer gentrifiering än parker i utkanterna av staden. Mitchell (2008 s. 45) indikerar i sin tur att parkers estetik borde vara av relevans när han frågar sig "what [...] would gentrification be without the strong ideological work of aesthetics that does so much to pave its way and justify its displacements". Etteger, Thompson och Vicenzotti (2016) menar å sin sida att man inom landskapsarkitekturdiskursen idag låter den estetiska dimensionen stå tillbaka till förmån för funktion och hållbar utveckling. Men allt har en estetik – oavsett om vi fokuserar på den eller inte. Rothenberg och Lang (2017) hävdar att estetiken hos utemiljöer kan användas som medel för att reproducera, förstärka och legitimera

ojämlikhet. Vidare menar de att High Lines estetik hade stor betydelse för gentrifieringen den orsakade.

Landskapsestetik är ett komplext fält med många möjliga ingångar. I arbetet används begreppet estetik för att beskriva parkens gestaltning, vilka estetiska upplevelser gestaltningen möjliggör och vilka kulturella, sociala och ekonomiska implikationer det får. För att analysera estetiken hos Park am Gleisdreieck (hädanefter Gleisdreieck) används verk av Ian Thompson (2000a, 2000b), landskapsarkitekt och filosofie doktor med inriktning på landskapsarkitektur-historia och -teori, och Fredric Jameson (1991), filosof och statsvetare. Med hjälp av Thompsons teori om värderingar inom landskapsarkitektur synliggörs motiven bakom varför parken ser ut som den gör, och vilka historiska influenser som finns. Thompson kompletteras av Jameson som, genom sin beskrivning av vad som kännetecknar postmodern estetik, bidrar till att belysa möjliga kopplingar mellan parkens estetik och marknadskrafterna som är drivande i gentrifieringsprocessen. Att kartlägga beskaftenheten hos parker i gentrifierade områden, inte minst sådana anlagda i postindustriella landskap, är ett steg på vägen till att bättre förstå vilken roll parker spelar i gentrifieringsprocessen.

Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att undersöka estetiken hos parker anlagda i postindustriella landskap i stadsdelar som har gentrifierats, som ett första steg i att reda ut parkernas roll i gentrifiering. Detta görs genom att analysera en parks gestaltning med hjälp av Thompsons (2000a, 2000b) och Jamesons (1991) teorier, vilket leder fram till frågeställningen: *Vilka estetiska värderingar, som Thompson identifierar, och vilka karaktärsdrag som, enligt Jameson, är typiska för postmodern estetik är framträdande hos Park am Gleisdreiecks gestaltning?*

Metod och material

En kvalitativ analys av Gleisdreiecks estetik görs baserad på information från parkens ägare, Grün Berlin GmbH, vilket möjliggör en undersökning av vilka värderingar som varit styrande. Analysen görs utifrån Thompsons (2000a, 2000b) teori om värderingar inom landskapsarkitektur och Jamesons (1991) teori om postmodern estetik. Thompson och Jamesons teorier kompletteras av flera andra verk.

Kontext

För nödvändig bakgrund och kontext till analysen av Gleisdreiecks estetik ges en redogörelse för parkens historia, gestaltungsprinciper och vägen till dess realisation. En översikt ges även över stadsdelens historia och gentrifieringen i området. Parkens ägare, företaget Grün Berlin GmbH (hädanefter Grün Berlin), används som huvudsaklig källa för information om parken, och kompletteras av texter av Dooren (2019), Gandy (2020) och Kowarik (2015) (se *Analys av estetiken*). Information om stadsdelens historia fås från artikeln *The return of Berlin-Kreuzberg. Brought back from the margins by memory* av Hochmuth (2017). För information om gentrifiering i Tyskland i allmänhet används studien från Bernt och Holm (2013), *Exploring the Substance and Style of Gentrification*:

Berlin's "Prenzlberg", och för information om gentrifiering i parkens stadsdel i synnerhet används Döring och Ulbricht (2018), *Gentrification Hotspots and Displacement in Berlin. A Quantitative Analysis*.

Analys av estetiken

Estetiken hos Gleisdreiecks gestaltning analyseras framförallt baserad på information i text från Grün Berlin, men även utifrån bilder från arkitektkontoret bakom parken, Atelier Loidl. Genom att analysera parken utifrån upphovspersonernas egen framställning av den kan man se vilka värderingar som varit styrande och vad man strävat efter att uppnå. Arbetet är en kvalitativ analys baserad på:

- » vilka estetiska värderingar, som Thompson identifierar, som är framträdande i gestaltningen
- » vilka karaktärsdrag som, enligt Jameson, är typiska för postmodern estetik som är framträdande i gestaltningen.

Thompsons (2000a) artikel *Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis* och hans bok *Ecology, Community, and Delight: sources of values in landscape architecture* (2000b) används för att svara på den första punkten. Jamesons (1991) bok *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* används för att svara på den andra.

Thompsons teori används för att analysera gestaltningen eftersom den ger verktyg för att undersöka vilka estetiska värderingar som styr utformningen av parken; alltså vad som prioriterats och varför, och vilka stilinfluenser och historiska influenser som finns. De estetiska diskurser han identifierat används som övergripande kategorier för olika typer av värderingar. Det är intressant att undersöka just värderingar eftersom de styr hur landskapet utformas, eller som Deming (2015 s. 1) skriver:

Values motivate the development of social mechanisms such as property, environmental policy, and professional practices, as well as theory of design process and form, they serve to shape the world's landscapes, whether ordinary or iconic, here or there, now or later, in an ongoing and global process.

Jamesons beskrivning av postmodern estetik och dess roll i kapitalismen synliggör de maktförhållanden som är relevanta för gentrifiering. Han kompletterar på så sätt Thompson, som inte behandlar maktrelationer särskilt i sin teori. Jamesons identifiering av den postmoderna estetikens kännetecken ger verktyg för att ta reda på om det finns aspekter hos parken som skulle kunna bidra till gentrifiering. Zukins (2010) teori om autenticitet som maktmedel i kontexten av gentrifiering, som återfinns i hennes bok *Naked City: the death and life of authentic urban places*, används för att nyansera Jamesons resonemang kring postmodernismens historielöshet.

Inspiration till metoden hämtas från hur Jamesons (1991) teori om postmodernism används av Rothenburg och Lang (2017) i artikeln *Repurposing the High Line: Aesthetic experience and contradiction in West Chelsea* för att analysera estetiken av en annan nutida park, High Line i New York. Syftet med deras analys är bland annat att undersöka hur parkens estetik relaterar till samhällsutvecklingen i stort, exempelvis gentrifieringsprocessen. High Line är, likt Gleisdreieck, byggt i ett postindustriellt landskap i en gentrifierad del av staden. Rothenburg och Lang använder Jamesons redogörelse för "key features of postmodern cultural objects" (Rothenburg & Lang 2017 s. 8) i sin analys, och

menar att flera av dessa är prevalenta hos High Line. Den postmoderna arkitekturstilen, eller det postmoderna formspråket, står inte i fokus. Jamesons teori används på liknande sätt i det här arbetet – postmoderna karaktärsdrag, eller *key features*, identifieras hos Gleisdreieck. På så sätt beskrivs inte bara parkens gestaltning, utan det blir också möjligt att gå in djupare och ta reda på innebörden av att det ser ut som det gör och vilka konsekvenser det kan få i samhället.

Analysen av estetiken utifrån Thompsons och Jamesons teorier kompletteras av artiklarna *Park am Gleisdreieck, a dialectical narrative* av Dooren (2019) och *At a Tangent: Delineating a New Ecological Imaginary* av Gandy (2020), samt kapitlet *Gleisdreieck: How Urban Wilderness Became Possible in the New Park* av Kowarik (2015) i boken *Gleisdreieck/Parklife Berlin*. Texterna innehåller både ytterligare information om parken, som inte framkommer på Grün Berlins hemsida, och lyfter kritiska perspektiv som nyanserar och underbygger resonemangen som presenteras här.

Val av analysobjekt

Gleisdreieck undersöks eftersom det är en park anlagd i ett postindustriellt landskap i en stad där gentrifiering pågår. I USA har parker anlagda i sådana landskap visat sig ha särskilt stark gentrifierande effekt och i High Lines fall var parkens estetik av stor betydelse (se *Introduktion*). Gäller detsamma för andra liknande parker, så som Gleisdreieck? Genom att undersöka en liknande park i en annorlunda kontext kan man börja reda ut huruvida parker i industriella landskap orsakar mer gentrifiering än andra parker, och vad det är hos dem som leder till detta.

Just estetiken analyseras, snarare än projektet i sin helhet eller exempelvis enbart funktion, av flera anledningar. Det är både för att avgränsa och göra arbetet genomförbart, men också för att det är en aspekt som inte behandlas så mycket i kontexten gentrifiering och landskapsarkitektur. Genom att estetik ofta anses oviktig i dagens landskapsarkitekturdiskurs är det intressant att undersöka om så verkligen är fallet. Estetiken hos en park i specifikt ett gentrifierat område undersöks eftersom gentrifiering är ett aktuellt ämne och ett samhällsproblem, där det saknas mer nyanserad information om parkerna i fråga. Genom att undersöka Gleisdreieck tas ett steg mot att utveckla detta område.

Om Park am Gleisdreieck

Park am Gleisdreieck är en park på 26 hektar i området Kreuzberg i centrala Berlin. Parken befinner sig på en platå några meter ovanför normal gatunivå, på en plats som tidigare var en bangård. Bygget av parken började 2008 och den östliga delen, Ostpark, öppnade 2011 medan den västliga, Westpark, öppnade 2013. Parken ägs och förvaltas av Grün Berlin GmbH, ett företag ägt av den federala staten Berlin. Den ritades av arkitektkontoret Atelier Loidl. Gleisdreieck har vunnit flera arkitekturpriser. Parken är en del av stadens gröna korridor som sträcker sig från Tiergarten i norr till Natur park Südgelände i söder (Grün Berlin u.å.-a). I följande avsnitt beskrivs parken, platsen och gentrifieringen i området vilket ger nödvändig kontext för analysen av Gleisdreiecks estetik.

Bangårdens historia och parkens realisation

Innan bangården byggdes 1874 (Grün Berlin u.å.-a) låg där jordbruksmark (Dooren 2019). Bangården var i bruk fram till att den förstördes av bombningar under andra världskriget (Grün Berlin u.å.-a). Innan den förstördes i kriget ingick bangården i den infrastruktur som nazisterna använde för att transportera människor till förintelseläger (Gandy 2020). När Berlinmuren restes hamnade området i dåvarande Västberlin, mindre än en kilometer från muren. Det östtyska järnvägsbolaget ansvarade även för Västberlins järnvägar (Kowarik 2015). De minskade tågtrafiken i Västberlin till ett minimum, vilket möjliggjorde för naturen att återkolonisera platsen och bilda en urban vildmark (ibid.).

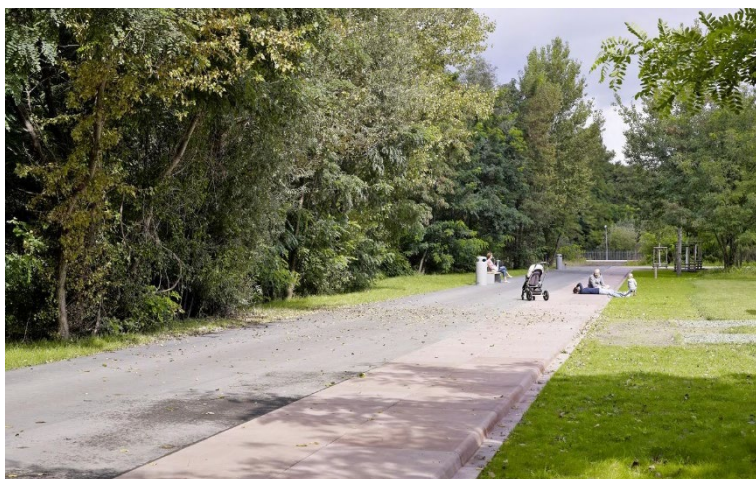
Floran var oerhört rik. Vid en inventering år 1980 identifierades 417 olika växtarter. En av anledningarna till detta var att alla successionsfaser existerade parallellt i Gleisdreieck eftersom olika platser koloniserades olika fort och vid olika tidpunkter. Det fanns flera liknande urbana vildmarker i Berlin vid den här tiden vilka alla kom att studeras noggrant av Berlins tekniska universitet (Kowarik 2015).

Under 1970-talet föreslogs diverse olika byggnadsplaner, bl.a. en motorväg, men dessa planer stoppades av medborgarinitiativ – som istället ansåg att det borde göras till ett rekreativt område (Grün Berlin u.å.-a). Potsdamer Platz och Leipziger Platz, två historiskt viktiga offentliga platser i Berlin, började byggas om på 1990-talet. Gleisdreieck användes som lokal för dessa projekts byggnadslogistik, något som stoppade planerna på park under en tid (Dooren 2019). Det federala Berlin beslutade till slut 1997 att en park skulle anläggas där (Grün Berlin u.å.-a). Gleisdreieck finansierades med hjälp av kompensationskapital från byggnadsprojekten på Potsdamer Platz och Leipziger Platz (Dooren 2019). Medborgardeltagande har varit en stor del under hela processen av parkens realisation (Grün Berlin u.å.-a).

Gestaltungsprinciper

Gleisdreieck är idag en blandning av vildvuxenhet och ett noga tuktat landskap. Karaktäristiska element är stora gräsmattor som genomkorsas av breda gång- och cykelvägar och som omges av trädgångar med ursprunglig vegetation från tiden då platsen var övervuxen, vilket illustreras i figur 1. Det finns även ängar som tillåts växa högre än en vanlig gräsmatta och stensubstrat med blommande ruderväxter (Gandy 2020). Parken kan beskrivas som en blandning av klassisk landskapsdesign och urban vildmark (Kowarik 2015). Parken har didaktiska element i form av skyltning av bl.a. ruderväxterna och trädgångarnas olika successionsfaser, något som för tankarna till en botanisk trädgård (Gandy 2020). I gångarna finns det också så kallade *tour points*, platser med olika typer av vegetation som besökaren uppmuntras uppleva (ibid.). Grün Berlin (u.å.-a) själva säger att man önskar ”reconcile nature protection concerns and recreational uses in the park”.

Ledande i gestaltningen är idén om en park med två hastigheter för att tillgodose så många människors behov som möjligt: Gleisdreieck är ”genuinely [a] public park by everyone for everyone” (Grün Berlin u.å.-a). Det finns många aktivitetsytor så som utegym, graffitiväggar, lekplatser och skejtramper, men också platser för lugn och avslappning. Här finns även en koloniträdgård, ett arv från innan parken

Figur 1. Kontraster mellan det vilda landskapet och det tuktade. En av parkens breda vägar kantad av vildvuxen skog på den ena sidan och kortklippt gräs på den andra. © Julien Lanoo, Atelier Loidl.

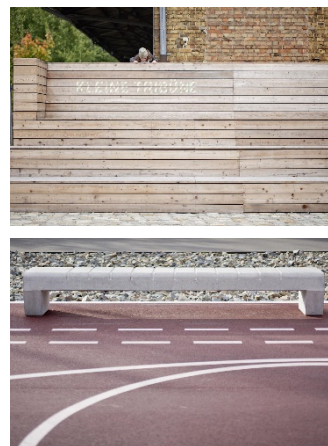
byggdes, ett mindre café och en kollektiv rosenträdgård (ibid.). Rosenträdgården är ett initiativ från föreningen för Sydösteuropeisk kultur, *Südost Europa Kultur e.V.*, som riktar sig till kvinnor från krigsdrabbade delar av Balkan och ger dem en plats att mötas och umgås (Plamadeala 2015).

Vissa aspekter av bangården har bevarats och inkorporerats i parken, exempelvis gamla järnvägsspår och skyltar (Grün Berlin u.å.-a), vilket syns på uppsatsens framsida. Även dagens transportsystem är en del av designen och skapar en karaktäristisk utsikt i parken: upphöjda pendeltågspår genomkorsar parken och dess fundament används bl.a. som en del av en basketplan, vilket syns i figur 2.

Designen utgår till stor del från medborgarnas önskningar och har ett fokus på funktion (Grün Berlin u.å.-a). Gestaltningen av dessa funktioner är urban och har enkla former, raka linjer och betong och trä som dominerande material. Figur 3 och 4 visar exempel på detta. En av arkitekterna, Leonard Grosch, beskriver parken som "a citizens' park of the twenty-first century, initiated and persistently pursued by citizens" (Dooren 2019 s. 36) snarare än att betona parkens koppling till den gamla järnvägen och vildmarken. Dooren skriver vidare att arkitekterna bakom parken ämnade skapa en urban park av hög kvalitet som "drog folk" och fungerade som en "scen för livet i staden" (ibid., min översättning), där de stora öppna gräsytorerna bidrar till att möjliggöra detta. Trots att funktion, snarare än estetik, är det som betonas har parken självklart en estetik – vilken behandlas i kommande avsnitt.

Figur 2. Vid brons fundament finns bl.a. en basketplan och sittplatser. I bakgrunden syns en av de många gräsmattorna, och vid horisonten ytterligare en bro. © Julien Lanoo, Atelier Loidl.

Figur 3 och 4. Detaljer i parken. Läktare i trä och en typisk betongbänk. © Julien Lanoo, Atelier Loidl.

Historia och gentrifiering i Kreuzberg

Kreuzberg är ett område med komplex historia, vilket har påverkat hur gentrifieringen har tagit sig i uttryck där. Hochmuth (2017) skriver att områdets historia är präglad av motstånd och en pendling mellan att befinna sig i stadens centrum och stadens marginaler. Innan andra världskriget var platsen central i Berlin – både fysiskt och ekonomiskt. Efter kriget hade stora delar av området förstörts av bombningar och Berlinmurens resning gjorde att man hamnade i stadens marginaler. Området befolkades nu till stor del av invandrade gästarbetare och andra människor från arbetarklassen. Vidare skriver Hochmuth att stadsförnyelseprojektet som antogs 1963 innebar att stora delar av Kreuzberg skulle rivas och ersättas av en, för tiden, typisk storskalig funktions- och trafikseparerad stadsdel. Hon skriver att man till följd av detta slutade sköta om de befintliga bostäderna. De försummade bostäderna var mycket billiga vilket cementerade demografin av låginkomsttagare.

Hochmuth (2017) skriver att situationen återigen förändrades drastiskt när Berlinmuren föll 1989. Kreuzberg hamnade än en gång centralt. Många av de ursprungliga förnyelseplanerna ägde aldrig rum på grund av kraftigt motstånd från medborgarna som ansåg att områdets befintliga struktur av gamla byggnader, funktionsblandning och heterogenitet var värdefull. Utvecklingen i Kreuzberg skedde i en kontext av övergång från framtidsfixering till att blicka bakåt och värna om historien – en längtan efter autenticitet. Vidare menar Hochmuth att historien i Kreuzberg blivit en högt värderad tillgång och handelsvara. Medborgarnas motstånd mot rivningar och ombyggnationer, och vilja att bevara platsens historia, bidrog ironiskt nog till nutidens gentrifiering:

The old workers' district has become one of the most expensive rental areas in Berlin. The current gentrification of the borough is thus partially an unintended result of its historical rediscovery since the 1970s. Memory contributed to Kreuzberg's return from the margins, but marginalised people can no longer afford to live there. (Hochmuth 2017 s. 478)

Lokal och regional kontext är av betydelse för hur gentrifiering sker på en plats. Utöver historia är bl.a. socialpolitik och stadsplanering av stor vikt (Carpenter & Lees 1995 s. 300 se Bernt & Holm 2013). Tyskland har, jämfört med exempelvis USA, historiskt haft mer statligt inflytande över bostadsmarknaden (Bernt & Holm 2013). Trots detta visar en studie av Döring och Ulbricht (2018) att gentrifieringen är omfattande i Berlin. I Kreuzberg startade den redan i samband med Berlinmurens fall, och återupptogs i slutet av 00-talet. Området genomgår idag kraftig gentrifiering, särskilt de södra delarna vilka gränsar mot Gleisdreieck. Studien visar även att de norra delarna av Schöneberg, vilka också gränsar till Gleisdreieck, befinner sig i en tidig fas av gentrifiering. Döring och Ulbrichts (2018) studie undersökte perioden 2007-2011, alltså i samband med att parken byggdes, och visar därför ingen egentlig kausalitet. Gandy (2020) beskriver däremot hur lyxbyggen ökar i Gleisdreiecks närområde och hur höjda hyror tvingar folk att flytta, och drar paralleller till utvecklingen Central Park och High Line gett upphov till i New York. Även om Döring och Ulbrichts (2018) studie inte undersöker gentrifiering i förhållande till parker, lyfter studiens resultat frågan om Gleisdreiecks roll i framtida gentrifiering i närliggande områden.

Park am Gleisdreiecks estetik

Med utgångspunkt i Thompsons (2000a, 2000b) teori om estetiska värderingar inom landskapsarkitekturen och Jamesons (1991) redogörelse för postmodernismen identifieras vad som kännetecknar Gleisdreiecks estetik. Framträdande är värderingar om att förbättra landskapet och en förenkling av platsens komplexa historia och kultur för att skapa en imitation av autenticitet som parkens besökare uppmuntras att konsumera.

Estetiska värderingar i gestaltningen

Thompson (2000b) framhåller i sin bok *Ecology, Community, and Delight: sources of values in landscape architecture* att värden hos landskapsarkitektur och värderingar som landskapsarkitekter har kan delas in i kategorierna estetiska, sociala och ekologiska värden. Värdena är inkommensurabla, dvs. inget enskilt värde har en inneboende egenskap av att vara mer värt än ett annat. Trots detta kan ramverket användas för att jämföra och kritisera landskapsarkitekturprojekt, och diskutera förekomst av höga eller låga värden inom de olika områdena. Vidare menar Thompson att design med höga värden inom alla tre områden (estetik, socialt, ekologiskt) bör eftersträvas och ses som mest framgångsrik – sådan design benämner han som trivalent. I artikeln *Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis* (2000a), vars innehåll delvis återfinns i tidigare nämnda bok, presenterar Thompson vilka värde diskurser som är framträdande hos landskapsarkitekter inom värdeområdena estetiska, sociala och ekologiska värden. Värderingarna är komplexa och ligger ofta i konflikt med varandra, men har också gemensamma nämnare och kan stödja varandra.

Thompson (2000a) identifierar fyra estetiska diskurser: diskursen om landskapsskydd, diskursen om landskapsförbättring, diskursen om att integrera byggen och diskursen om konstnärligt uttryck. Med diskurs menar han vilka värderingar landskapsarkitekter har och vad de anser är landskapsarkitekturens syfte. Diskursen om konstnärligt uttryck inbegriper värderingar om att landskapsarkitektur kan, eller ska, ha samma djup och meningsfullhet som konst – här ska landskapsarkitektens hand synas. Diskursen om att integrera byggen fokuserar på landskapsarkitektur som medel för att tillgodose exploatering och minska eventuella negativa effekter den kan ha på landskapets estetiska egenskaper. Detta kan exempelvis vara att dölja ett värmekraftverk. Inom diskursen om landskapsförbättring uttrycks värderingar om att landskapet kan förbättras av människan, medan det inom diskursen om landskapsskydd är centralt att naturliga landskap är värdefulla och förtjänar skydd. De två sistnämnda diskurserna är mest framträdande hos gestaltningen av Gleisdreieck.

Att uppleva naturen

Diskursen om landskapsskydd tas i uttryck i hur Grün Berlin lyfter viljan att bevara den ursprungliga vegetationen och rälsruinerna. Detta görs också till viss del – även om arkitekterna väljer att betona parkens funktion snarare än historia (se *Gestaltungsprinciper*). Dooren (2019) lyfter kontroverserna kring i vilken utsträckning det befintliga landskapet bevarades, och skriver att vissa ansåg att

designteamet rörde sig alldeles för långt bort från medborgarnas viljor och inte bevarade den urbana vildmarken tillräckligt. Och visst är det så att skogsdungarna är en förhållandevis liten del av parkens yta, vilken domineras av gräsmattor och aktivitetsytor (Atelier Loidl 2016 se Dooren 2019 figur 6a s. 37) – något som också speglar designteamets inriktning.

I en programplan av Atelier Loidl (ibid.) står det ”experiencing nature” bredvid dungarna av kvarlämnad ursprunglig skog. Detta, tillsammans med skyltningen och ”tour points”, visar hur man tänker om naturen. Det är något som ska upplevas, inte finnas i sin egen rätt, vilket normalt är utmärkande för diskursen om landskapsskydd. Illustrativt för balansen mellan bevarande av naturen och förbättring av landskapet är hur vägarna genom parken på vissa ställen är utskurna runt träden, vilket syns i ett fotografi taget av Julien Lanoo (u.å.) som fotograferar åt Atelier Loidl, och även illustreras i figur 5. Träden bevarades visserligen, men vägen drogs inte heller om för att ta hänsyn till dem. Hur många träd togs inte hänsyn till på detta sätt, utan togs bort? Samtidigt kan det anses värdefullt att bevara natur i staden, oavsett i vilken utsträckning det görs. Förbättringen av landskapet kan också ses som ett sätt att tillgängliggöra platsen för människor. Ändock kan man fråga sig hur starka värderingarna om landskapsskydd egentligen var eftersom så mycket av det ursprungliga landskapet inte alls bevarades.

Figur 5. Träden har lämnats kvar, men en alternativ placering av vägen gjordes inte. Vägars fundament och byggprocessen medför störningar för träd, och frågan är hur länge de kommer överleva. Liknande åtgärder har gjorts på andra platser, vilket syns i bilden tagen av Lanoo. (Park am Gleisdreieck av Schulz 2014, [CC-BY-SA-3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/))

Att förbättra landskapet

Värderingar som centrerar kring att landskapet är något som människan bör förbättra är starkt framträdande; diskursen om landskapsförbättring är tydlig. Den övergivna, övervuxna bangården har till stor del gjorts om totalt. Designteamet uttrycker att de strävade efter att skapa en modern park med många funktioner som skulle få folk att vistas där (se *Gestaltungsprinciper*). Detta påstående implicerar att landskapet som fanns där innan inte var tillräckligt bra och att de ville åtgärda detta, men att vissa delar av det ursprungliga ansågs bevarandevärt. Värderingarna inom diskursen om landskapsförbättring har en lång historia. Thompson (2000a s. 272) skriver att ”the idea persists that landscape architects can improve views”, vilket är precis vad man strävat efter att göra i Gleisdreiecks fall. Dessa idéer förekom exempelvis hos *landscape gardeners* redan på 1700-talet, bl.a. hos

landskapsarkitekten Lancelot "Capability" Brown och allmänt inom den pittoreska skolan (på engelska *picturesque*). Man konstruerade kullar, sjöar och böljande ängar för att efterlikna naturen – fast bättre (Thompson 2000a).

Både inom *picturesque* och inom andra landskapstraditioner, exempelvis barocken och renässansen, är det centralt att naturen ska tuktas för att överensstämma med tidens estetiska ideal (Rogers 2001). Något som är annorlunda idag är att man samtidigt gör anspråk på att bevara naturen i sin orörda form. I Gleisdreiecks fall gör man visserligen det i viss mån, men parken liknar en barockträdgård mer än vildmark. Parken har raka vägar, en strikt uppdelning av aktivitetsytor, vildare skogspartier och stora gräsmattor (se figur 6). Detta bär likheter med barockträdgårdens struktur: Rogers (2001 ss. 165–178) beskriver hur varje element hade en bestämd plats. Vanligt var exempelvis gräsmattor i en *parterr* (en komponent av trädgården, ofta rektangulär, kunde förutom gräs också innehålla mönster skapade av exempelvis grus eller buxbomshäckar) och *bosquets* (ofta friväxande skog, inramad av en klippt häck) i en annan. Vidare menar Rogers (2001 s. 166) att typiska karaktärsdrag för barockträdgårdar var att "formal order was made to merge with nature" och användandet av utblickar, element som återfinns hos Gleisdreieck. Historiskt användes dessa element i trädgårdar för att visa makt (Rogers 2001 ss. 165–167). På samma sätt som barockträdgården fungerade som en scen för aristokraternas liv (ibid.) blir Gleisdreieck, som designteamet uttrycker sig, en scen för stadslivet. Gestaltningens kopplingar till makt utvecklas i avsnittet *Postmodern estetik i gestaltningen*.

Figur 6. Var sak på sin plats. Flygfoto över Westpark där de stora gräsmattorna, raka vägarna och strikta uppdelningen syns.

© Julien Lanoo, Atelier Loidl.

Platsens själ, eller avsaknad därav

Att använda *genius loci* ("platsens själ") i designen, dvs. att ta hänsyn till och arbeta utifrån platsens unika förutsättningar, är också typiskt för diskursen om landskapsförbättring (Thompson 2000a). Sådana värderingar framträder hos gestaltningen av Gleisdreieck just i och med inkorporeringen av befintliga element

och platsens historia i form av tågspåren, skogsdungarna och olika subkulturer (stadsodling, graffiti, skejtare). Som tidigare nämnt kan man ifrågasätta i vilken utsträckning gestaltningen av Gleisdreieck verkligen tar hänsyn till platsens förutsättningar. Thompson (2000b s. 25) uttrycker visserligen att "[respect] for place should not confine the landscape architect to backward-looking strategies which could easily degenerate into pastiche", men detta betyder inte att man lättvindigt ska förkasta platsens unika värden.

Paralleller kan dras mellan den magra inkorporeringen av befintlig vegetation och hur man använder subkulturer i gestaltningen. Liksom naturen förpassas dessa subkulturer till en designerad plats i parken där de får finnas på gestaltarens villkor: den "vilda" naturen i ett hörn, kolonilotterna och rosenträdgården i ett annat, och gatukonsten på graffitiväggen. Grün Berlin (u.å.-b) skriver att en del av parkens skötsel innebär att städa bort graffiti från platser som inte är den anvisade graffitiväggen. Gandy (2020 s. 111) utvecklar hur det vilda (naturen, subkulturer) finns med på nåder i Gleisdreieck:

Dotted throughout the park are a variety of sports and recreational facilities including more niche features such as concrete bowls for skateboarding and an officially sanctioned 'graffiti wall'. These highly popular elements of the park design are indicative of a degree of inclusivity for pre-existing urban subcultures that can be read in parallel to the aesthetic appropriation of the ecological characteristics of the original site.

Visserligen är det positivt att dessa saker får en plats i parken, men liksom naturen har kulturen på platsen pressats in i en av arkitekterna bestämd ram, vilket är symptomatiskt för värderingar om att landskapsarkitekten ska förbättra landskapet. Å andra sidan kan det (begränsade) sätt som designteamet inkluderar olika element ses som ett försök till att ge en mångfald av brukare möjlighet att trivas i parken – en medling mellan olika intressen.

Trots omfattande medborgardeltagande är dock slutresultatet inte särskilt interaktivt och bjuder inte in till förändring. Dooren (2019 s. 42) lyfter att det ursprungliga landskapet präglades av förändring men att parken snarare har designat för att vara frusen i tiden: "the design [...] lacks an interest in spontaneous, undirected development". På samma sätt som gestaltarna kontrollerar natur och kultur, kontrolleras även förändringar över tid.

Vilken historia, eller vilka av platsens förutsättningar, som bevaras är talande för vilka värderingar som styr. Innan bangården fanns där jordbruksmark, tågrälsen har en mörk historia i andra världskriget, och Kreuzberg i allmänhet har en stark arbetarklasshistoria av invandring och motstånd. Dessa element har utelämnats. I projektet att skapa en "park för 2000-talet" var kanske inte dessa aspekter av Gleisdreiecks historia och kultur tillräckligt attraktiva för att "dra folk". När ytan polerades, eller landskapet förbättrades, lämnades mycket utanför.

Postmodern estetik i gestaltningen

I boken *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism* (1991) diskuterar Jameson vad som kännetecknar postmodern kultur och estetik och hur den samverkar med kapitalismen. Begreppet late capitalism, senkapitalism, används för att beskriva den typ av kapitalism som uppstod efter andra världskriget. Den hade påverkats mycket av de teknologiska framstegen, och var mer industrialiserad och

globaliserad än tidigare. Vidare menar Jameson att det för senkapitalismen är typiskt att allt kan bli en vara, något att konsumera. Postmodernismen har en nyckelroll i detta.

Jameson (1991 s. 1) skriver att postmodernism är en idéströmning som uppstod under 1950–1960-talet som en reaktion på modernismen. Den har ingen entydig definition. Jameson (1991 s. ix) menar att historielöshet är utmärkande för postmodernismen och skriver att "it is safest to grasp the concept of the postmodern as an attempt to think the present historically in an age that has forgotten how to think historically in the first place". Andra typiska karaktärsdrag är avsaknaden av djup (det finns ingenting bakom bilden, ingen djupare mening) samt nostalgi och pastisch. Vidare menar han att postmodern kultur är central i det kapitalistiska systemet:

'Culture' has become a product in its own right; the market has become a substitute for itself and fully as much a commodity as any of the items it includes within itself [...]. Postmodernism is the consumption of sheer commodification as a process. (Jameson 1991 s. x)

Vad gäller arkitektur menar Jameson (1991) att det är den konstform som har starkast koppling till ekonomi, något som rimligtvis också går att påstå om landskapsarkitektur. Han menar att postmodern estetik gör den estetiska upplevelsen, och kulturen som sådan, till något som ska konsumeras, en kugge i det kapitalistiska systemet. Trots att Gleisdreiecks arkitekturstil och formspråk skiljer sig från den postmoderna arkitekturstilen är det möjligt att identifiera postmoderna karaktärsdrag hos parken, på samma sätt som Rothenburg och Lang (2017) i sin artikel identifierar postmoderna *key features* hos High Line. De postmoderna karaktärsdrag som är framträdande hos Gleisdreiecks estetik diskuteras i kommande avsnitt.

Att konsumera naturen

Gleisdreiecks estetik gör naturen till en vara. Värderingar om att landskapet ska förbättras av människan har lett till att naturen i parken presenteras som något man bör uppleva och i förlängningen konsumera, inte något som har ett egenvärde. Egentligen gick naturen att uppleva redan innan parken byggdes, men parkens utformning har både begränsat naturens utbredning och paketerat om den på ett

Figur 7. En skylt där det står "beträd ej" i en industriell relik. Bakom finns ett stängsel. (Gleiswildnis av Pedelecs 2012, [CC-BY-SA-3.0](#))

Figur 8. Närbild på skylten. Texten lyder: "Spårwildmark. Var snäll beträd ej. Osäkrat område." (Park am Geisdreieck [sic] av Ekvidi 2013, [CC-BY-NC-2.0](#))

lättsmält sätt. Besökaren styrs även i vilken natur hen får besöka/uppleva. I figur 7 och 8 syns en skylt där det står "beträd ej" och skogen är omgiven av ett högt stängsel. Den "farliga" naturen, liksom den obekväma historien av motstånd, döljs.

Den vilda naturens historia förenklas i och med att så lite är kvar, och det som är kvar är skyltat som om det var en del av en museiutställning. Jameson (1991) menar att förenkling av historia bidrar till att något förminskas till en vara. Skyltarna talar om för besökaren vad den ska se och uppleva av platsen och dikterar på så sätt både historien och upplevelsen. Gräsmattorna, som till stor del har fått ersätta den ursprungliga naturen, förstärker detta. Designteamet ville skapa en "scen för stadslivet" – vilket det också blir. På de öppna ytorna är man synlig för alla förbipasserande och det blir en plats där man kan marknadsföra sig själv. Detta har historiska kopplingar till barockens användning av trädgården som scen och som maktsymbol (Rogers 2001 ss. 165–167). Genom att skylta, skärma av och skära bort, paketeras Gleisdreiecks komplicerade historia, fylld av konflikter, om till något simpelt och ofarligt, redo att konsumeras.

Bortom autenticitet/träden i vägen

Vägarna som är utskurna för träden (se figur 5) visar både den konstanta medlingen mellan bevarande och förbättring, vilken tas upp i föregående avsnitt, men är även talande för Gleisdreiecks komplicerade förhållande till historia, eller snarare historielöshet, och autenticitet. Zukin (2010) menar att vi i en tid av historielöshet än mer längtar efter historia – vi längtar efter autenticitet. Gleisdreieck förkroppsligar detta genom att bevara delar av den ursprungliga naturen och tågrälsen. Presentationen blir dock ytlig eftersom så mycket lämnas utanför: arbetarklassens historia, historien om motstånd och livet i marginalerna lyser med sin frånvaro. I exemplet med träden i vägen, i ordets båda bemärkelser, ger bevarandet av dem intrycket av att man i gestaltningen värnat om platsens historia och natur – när majoriteten av parken i själva verket har beklänts med gräsmattor och asfalt. Visserligen kan man fråga sig om den vilda naturen på platsen egentligen är "autentisk"; den är i högsta grad människopåverkad och själv en inkräktare i bangårdens landskap, som i sin tur inkräktade på jordbrukets landskap. Till skillnad från modernismen, som tror på en absolut sanning, menar Jameson (1991) att det är typiskt för postmodernismen att vända sig emot konceptet av absoluta sanningar. Möjligen är just anläggandet av vägen runt trädet ett sätt att peka ut detta: att det inte finns någon verkligt vild eller autentisk natur längre, att allt är konstruerat och övertaget av människan.

Men spelar det någon roll om något *är* autentiskt om det ger *sken* av att vara det? Zukin (2010 s. 3) menar att det inte gör det: "A city is authentic if it can create the *experience* of origins. [...] Whether it's real or not, then, authenticity becomes a tool of power." Autenticitet idag handlar om stil snarare än ursprung och Zukin menar att det autentiska ses som överlägset det ickeautentiska. På så sätt kan någon eller något som gör anspråk på autenticitet kräva plats i staden, vilket riskerar att tvinga bort andra. Vidare menar Zukin att det är de med förmågan att betala högst hyror som vinner kampen om att definiera autenticitet, varvid det blir ett verktyg för att uppnå både ekonomisk och kulturell makt. Zukins teori om autenticitet är nära besläktad med hur Jameson talar om historielöshet. Båda illustrerar hur historien förvanskas för att passa ändamålen. Parken är populär och har vunnit flera arkitekturpriser vilket visar att designteamet lyckats paketera om Gleisdreiecks brokiga historia till något förvisso historielöst, men lättsmält och "autentiskt".

"Cultural neocolonialism sucks!"

På samma sätt som Gleisdreieck ger sken av att ta hänsyn till naturen, ger den också sken av att ta hänsyn till platsens historia och kultur. De inkluderas i viss mån, men denna inkludering kan anses sakna både djup och vara historielös, något som förstärks av faktumet att Kreuzberg genomgår kraftig gentrifiering som kanske bara kommer förvärras av parken. Jameson (1991) menar att avsaknad av djup innebär att det inte finns något bakom bilden, ingen djupare mening. En ytlig version av kulturen finns i parken – symboler för inkludering – där väsentliga delar utelämnas. Man ger exempelvis befolkningen en koloniträdgård, men det är möjligt att Kreuzbergs ursprungliga befolkning inte kommer ha råd att bo kvar och använda dessa kolonilotter – som de brukade redan innan parken existerade. Gandy skriver om hur Gleisdreieck reproducerar symboler av det gamla landskapet men riskerar att misslyckas med att bevara platsens unika egenskaper:

The park may succeed in holding relic elements of the original ecological characteristics of the site in a state of suspended animation, but the protection of the social and cultural complexity of such marginal spaces is far less certain. (Gandy 2020 s. 113)

Avsaknaden av djup går igen i parkens formgivning överlag – den är enkel, personlighetslös och har svag koppling till platsen den befinner sig på. Den förenklar och döljer platsens mycket komplexa historia i ett hölje av rena linjer och betong.

Illustrativt för gestaltningens ytliga inkludering av kultur är graffitiväggarna. De är också exempel på det postmoderna estetiska greppet citeringar, vilket Jameson (1991) menar är när ett historiskt eller kulturellt element förenklas och avlägsnas från sin sociohistoriska kontext – något som i sin tur leder till exploatering och varufiering. Grün Berlin (u.å.-b) tar bort all graffiti som inte är på den sanktionerade väggen vilket visar att graffiti inte är önskvärd i sin traditionella form – dvs. fri och på "otillåtna" platser. Figur 9 visar graffiti på ett av pendeltågsbrons fundament. Det framgår inte om detta är en av de sanktionerade platserna i parken för graffiti. "Cultural neocolonialism sucks!" förmedlar att konstnären vänder sig emot (parkens) appropriering, "nykolonialism", av kultur; hur kultur utnyttjas av någon som kulturen i fråga inte tillhör. Verket är träffsäkert för Gleisdreiecks kulturella appropriering.

Figur 9. Graffiti i Gleisdreieck med budskapet "cultural neocolonialism sucks!". (Kvikk 2019 [CC-BY-SA-4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/))

Sammanfattning av resultatet: vad är Park am Gleisdreiecks estetik?

Gleisdreiecks estetik kännetecknas av värderingen att landskapet ska förbättras av människan, en varufiering av platsens natur, historia och kultur, och skapandet av en ny autenticitet. Värderingar om landskapsskydd förekommer också i viss mån. De tydligaste postmoderna karaktärsdragen i parken är avsaknaden av djup och historielöshet, medan nostalgi och pastisch inte är framträdande.

Värderingar om landskapsskydd syns i hur man till viss del har bevarat det befintliga landskapet. Denna diskurs brukar inbegripa värderingen att naturen har ett egenvärde (Thompson 2000a), vilket inte syns hos Gleisdreieck; snarare betonas att landskapet är något att uppleva, vilket återspeglar gestaltarnas övergripande fokus på funktion. Diskursen om landskapsförbättring är tydligast framträdande. Idén om att förbättra landskapet har en lång tradition (ibid.), men skillnaden idag, och i Gleisdreiecks fall, är att man samtidigt menar att man bevarar det ursprungliga landskapet. Bangården har i själva verket genomgått en omfattande omdaning och liknar en barockträdgård mer än en vildmark. Typiskt för diskursen om landskapsförbättring är också att använda *genius loci*, alltså ta hänsyn till platsens unika förutsättningar i designen (ibid.). Detta görs i viss utsträckning, med stöd i de, förvisso svaga, värderingarna om landskapsskydd. Det finns likheter mellan den snäva inkluderingen av naturen och förekomsten av subkulturer i parken, som endast finns med på gestaltarens villkor.

Värderingarna om att förbättra landskapet har möjliggjort för parken att bli en upplevelse att konsumera. Både naturen, kulturen och historien används på ett selektivt vis. Historielösheten, denna förenkling av landskapet, skapar något som är kommersiellt gångbart. I en tid av historielöshet längtar vi efter autenticitet (Zukin 2010); parken i allmänhet och träden i vägen i synnerhet symboliserar detta. Gleisdreieck lyckas konstruera en ny autenticitet – det saknar betydelse om något är autentiskt ”på riktigt” om det ger sken av att vara det (ibid.). Möjligen sker det på bekostnad av lokalbefolkningen som inte har råd att bo kvar i området (Hochmuth 2017). Både historielösheten och avsaknaden av djup syns bl.a. i parkens formgivning – vilken är mycket enkel och har svag koppling till platsen. Båda dessa postmoderna estetiska karaktärsdrag förkroppsligas i graffitiväggarna, vilka också är exempel på den kulturella approprieringen i Gleisdreieck.

Diskussion

Syftet med arbetet var att undersöka estetiken hos parker i postindustriella landskap i gentrifierade stadsdelar, som ett första steg i att reda ut parkernas roll i gentrifiering. Genom att studera Gleisdreiecks estetik utifrån vilka värderingar och postmoderna karaktärsdrag som är framträdande har en dimension av en sådan park kunnat beskrivas och analyseras, vilket bidrar till att förbättra kunskapen om dessa parker och deras betydelse för gentrifiering. Resultaten indikerar att parkens estetik skulle kunna bidra till gentrifiering. Analysen är dock baserad på teorier som inte är helt anpassade till kontexten, varför dess relevans kan ifrågasättas. Det är problematiskt att det inom fältet saknas lämpliga teorier och analysverktyg som är skräddarsydda för att djupgående undersöka sambandet mellan parkers gestaltning och

gentrifiering. Fler studier krävs för att skapa en helhetsförståelse för parker i postindustriella landskap och deras eventuella roll i gentrifieringsprocesser.

En park för 2000-talets gentrifiering

Undersökningen av Gleisdreiecks estetik visar att det finns starka värderingar om att människan ska förbättra landskapet, och att platsens unika förutsättningar har hanterats på ett sätt som både är historielöst och saknar djup. Det är inte omöjligt att det här bidrar till gentrifiering. Att förbättra landskapet i det närmaste till oigenkännlighet, försköna historien och appropriera subkulturer kan ha flera möjliga konsekvenser. Kulturell appropriering liknar både det postmoderna greppet citeringar och postmodern historielöshet. Alla tre leder till att kulturen (och historien) förenklas och tas ur sin kontext vilket gör att dess ursprungliga betydelse förloras, kulturen som approprieras marginaliseras, och det kan även leda till exploatering om kulturen används för att generera profit. Detta skulle kunna ske i Gleisdreieck om parken orsakar höjningar av fastighetspriser och hyror, något det finns indikationer på.

Studien av Döringer och Ulbricht (2018) visar att gentrifiering i Kreuzberg har ökat den senaste tiden, men bevisar ingen kausalitet mellan Gleisdreiecks byggande och denna ökning. Dessa studier var inte inriktade på grön gentrifiering och genomfördes precis innan parken byggdes. Trenderna studien visar kan trots det tyckas oroväckande i ljuset av Rigolon och Némeths (2020) studie som visar att parker byggda på exempelvis gamla järnvägsspår hade större gentrifierande effekt än andra parker. Det är möjligt att samma sak kommer ske i Berlin: både Hochmuth (2017) och Gandy (2020) skriver om den pågående gentrifieringen kring Gleisdreieck. Risken finns att det istället för att skapas en park för 2000-talet, så som Atelier Loidl (Dooren 2019 s. 36) ville, skapas en park för 2000-talets gentrifiering.

Mitchell (2008 s. 45) frågar sig vad gentrifiering hade varit utan estetikens ideologiska arbete som rättfärdigar och banar väg för den. Inte mycket, är det underförstådda svaret. Rothenburg och Lang (2017) bygger vidare på det resonemanget när de hävdar att estetiken hos High Line i New York spelade stor roll för gentrifieringen parken orsakade. De menar, liksom Jameson, att en förenkling och försköning av historien kan användas för att dölja maktförhållanden och konflikter, och skapa ett landskap att konsumera. Detta illustrerar en möjlig mekanism bakom grön gentrifiering, vars karaktärsdrag är alldeles för lite undersökta. Mycket pekar på att parkers estetik är av betydelse; möjligen borde estetik, så som Etteger, Thompson och Vicenzotti (2016) föreslår, ges större utrymme i landskapsarkitekturdiskursen.

Undersökningens begränsningar

Undersökningen har flera begränsningar. Teorierna och metoden som används för att analysera Gleisdreieck är inte helt anpassade till ändamålet. De har dessutom flera tillkortakommande, något som förvisso är sant för alla teorier. Parken analyseras också utifrån hur upphovspersonerna själva talar om parken, vilket har sina fördelar, men det är inte nödvändigtvis representativt för parken.

Att analysera parken utifrån upphovspersonernas egen framställning var ett medvetet val och har sina fördelar; det möjliggör exempelvis att undersöka vilka värderingar som styrt. Ingången har däremot begränsningar om man vill få en

helhetsbild av något, både landskapsarkitektur och estetik. Dooren (2019 ss. 34, 36) skriver att det är problematiskt att fokusera på upphovspersonen eftersom byggandet av en park är en lång process med många olika aktörer. Han menar att Atelier Loidl hade en förhållandevis liten roll i processen som helhet. Vid undersökning av text och bild går det inte heller att få en helhetsbild av parkens estetik. Endast (en begränsad del av) den visuella aspekten kan analyseras; de andra delarna av estetik, exempelvis ljud och lukt, lämnas utanför. För att få en mer heltäckande undersökning hade det varit önskvärt att göra platsbesök, intervjuer och studera mer av det som finns skrivet om parken.

Teorierna som används är egentligen inte till för att analysera parkers estetik i kontexten av gentrifiering, särskilt inte Jameson. Jameson (1991) nämner inte uttryckligen landskapsarkitektur, och med bokens 30 år på nacken är det möjligt att saker har förändrats. Å andra sidan har teorin uppenbarligen gått att applicera på Gleisdreieck, vilket antyder att den trots allt fortfarande är relevant. Thompsons teoris syfte är förvisso att kritiskt granska landskapsarkitektur (Thompson 2000b), men den tar inte upp landskapet som maktmedel, vilket är relevant i frågan om gentrifiering. Hans teori bygger dessutom på en litteraturstudie av ett förhållandevis begränsat och eurocentriskt materialurval (Thompson 2000b), och indelningen i diskurser är baserad på intervjuer med en homogen grupp brittiska landskapsarkitekter (Thompson 2000a). Man kan därför ifrågasätta hur allmängiltig teorin är och hur applicerbar den egentligen är i en tysk kontext. Trots detta har den bidragit med ramar och analysverktyg för undersökningen vilka har varit användbara för att bena ut estetiken hos Gleisdreieck.

Valet av teorier gjordes utifrån vad jag kommit i kontakt med under utbildningen. Jag upplevde inte att någon teori var riktigt lämpad för en sådan analys som jag ville göra; jag sökte därför efter andra teorier. Visserligen finns det artiklar och böcker skrivna om parkers estetik, om parker och gentrifiering, och om gentrifieringens estetik. Något som inte hittades är dock material som kombinerar dessa tre områden: parker, estetik och gentrifiering. Särskilt saknas material som presenterar metoder för att analysera detta fenomen, vilket, om jag hade funnit något, kan ha gett ett bättre resultat. Meishar (2018) menar att det inom landskapsarkitekturen saknas kunskap om sociala frågor, exempelvis gentrifiering. Etteger, Thompson och Vicenzotti (2016) skriver att estetik inte är något som prioriteras i dagens landskapsarkitekturdiskurs. Dessa två påståenden förklarar kanske varför jag inte fann någon skraddarsydd teori eller metod, och visar också på en kunskapslucka inom fältet.

Nästa steg

Undersökningen av estetiska värderingar och postmoderna karaktärsdrag hos Gleisdreieck är ett steg i processen att öka förståelsen för parker i postindustriella landskap, samt vilken betydelse deras utformning har för deras eventuella gentrifierande effekt. Framtida studier bör undersöka fler parker utifrån flera olika perspektiv, både i postindustriella landskap och andra landskap. Med fördel undersöks parker både i gentrifierade områden och i områden som inte gentrifierats. Metoder och teorier för att analysera dessa parker, och deras roll i gentrifiering, behöver utvecklas. Om detta görs är det kanske möjligt att utveckla praxis för hur parker kan byggas för att inte orsaka eller stödja gentrifiering, och för landskapsarkitekter att ta sitt sociala ansvar.

Referenser

- Bernt, M. & Holm, A. (2013). Exploring the Substance and Style of Gentrification: Berlin's "Prenzlberg". I: Bernt, M., Grell, B., & Holm, A. (red.) *The Berlin reader: A compendium on urban change and activism*. Bielefeld: transcript Verlag, ss. 107–125.
- Braae, E. (2015). *Beauty Redeemed: Recycling Post-industrial Landscapes*. Risskov: IKAROS Press.
- Deming, M.E. (2015). Value added: An introduction. I: Deming, M.E. (red.) *Values in Landscape Architecture and Environmental Design: Finding Center in Theory and Practice*. Baton Rouge, LA: Louisiana State University Press, ss. 1–29.
- Dooren, N. van (2019). Park am Gleisdreieck, a dialectical narrative. *Journal of Landscape Architecture*, vol. 14 (1), ss. 30–43. DOI: <https://doi.org/10.1080/18626033.2019.1623544>
- Döring, C. & Ulbricht, K. (2018). Gentrification Hotspots and Displacement in Berlin. A Quantitative Analysis. I: Helbrecht, I. (red.) *Gentrification and Resistance: Researching Displacement Processes and Adaption Strategies*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, ss. 9–35.
- Etteger, R. van, Thompson, I.H. & Vicenzotti, V. (2016). Aesthetic creation theory and landscape architecture. *Journal of Landscape Architecture*, vol. 11 (1), ss. 80–91. DOI: <https://doi.org/10.1080/18626033.2016.1144688>
- Gandy, M. (2020). At a Tangent: Delineating a New Ecological Imaginary. *Architectural Design*, vol. 90 (1), ss. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.1002/ad.2533>
- Grün Berlin (u.å.-a). *About the Park | Park am Gleisdreieck*. Tillgänglig: <https://gruen-berlin.de/en/gleisdreieck/about-the-park> [2020-02-22]
- Grün Berlin (u.å.-b). *Successive Completion | Park am Gleisdreieck*. Tillgänglig: <https://gruen-berlin.de/en/projekt/park-am-gleisdreieck> [2020-03-04]
- Hochmuth, H. (2017). The return of Berlin-Kreuzberg. Brought back from the margins by memory. *Journal of Contemporary European Studies*, vol. 25 (4), ss. 470–480 Routledge. DOI: <https://doi.org/10.1080/14782804.2017.1361817>
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. London: Verso.
- Kowarik, I. (2015). Gleisdreieck: How Urban Wilderness Became Possible in the New Park. I: Lichtenstein, A. & Mameli, F.A. (red.) *Gleisdreieck / Parklife Berlin*. Bielefeld: transcript-Verl., ss. 216–221.
- Lang, S. & Rothenberg, J. (2017). Neoliberal urbanism, public space, and the greening of the growth machine: New York City's High Line park. *Environment and Planning A: Economy and Space*, vol. 49 (8), ss. 1743–1761. DOI: <https://doi.org/10.1177/0308518X16677969>
- Lanoo, J. (u.å.). *Park am Gleisdreieck by Atelier Loidl: image 17* [fotografi]. Tillgänglig: <https://julienlanoo.com/Park-am-Gleisdreieckby-Atelier-LoidlBerlin-Germany> [2020-03-06]
- Meishar, N. (2018). The Social Aftermaths of Landscape Architecture. *SPOOL*, vol. 5 (2). DOI: <https://doi.org/10.7480/spool.2018.2.3303>
- Mitchell, D. (2008). New Axioms for Reading the Landscape: Paying Attention to Political Economy and Social Justice. I: Wescoat, J.L. & Johnston, D.M. (red.) *Political Economies of Landscape Change: Places of Integrative Power*. Dordrecht: Springer Netherlands, ss. 29–50.
- Plamadeala, D. (2015-06-23). *Intercultural Garden Rosenduft: Putting Down Roots in a New Country. Berlin Global*. Tillgänglig:

- <http://www.berlinglobal.org/index.php?intercultural-garden-rosenduft-putting-down-roots-in-a-new-country> [2020-03-05]
- Rigolon, A. & Németh, J. (2018). "We're not in the business of housing:" Environmental gentrification and the nonprofitization of green infrastructure projects. *Cities*, vol. 81, ss. 71–80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.03.016>
- Rigolon, A. & Németh, J. (2020). Green gentrification or 'just green enough': Do park location, size and function affect whether a place gentrifies or not? *Urban Studies*, vol. 57 (2), ss. 402–420. DOI: <https://doi.org/10.1177/0042098019849380>
- Rogers, E.B. (2001). *Landscape Design: A Cultural and Architectural History*. Harry N. Abrams.
- Rothenberg, J. & Lang, S. (2017). Repurposing the High Line: Aesthetic experience and contradiction in West Chelsea. *City, Culture and Society*, vol. 9, ss. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.10.001>
- Thompson, I. (2000a). Aesthetic, Social and Ecological Values in Landscape Architecture: A Discourse Analysis. *Ethics, Place & Environment*, vol. 3 (3), ss. 269–287. DOI: <https://doi.org/10.1080/713665903>
- Thompson, I. (2000b). *Ecology, Community and Delight: sources of values in landscape architecture*. London: E & FN Spon.
- Zukin, S. (2010). *Naked City: the death and life of authentic urban places*. Oxford: Oxford University Press.

Figurförteckning

- Figur 1, 3, 4: Julien Lanoo på uppdrag av Atelier Loidl. (u.å.). *Utan titel* [fotografi]. <https://atelier-loidl.de/en/gleisdreieck-ostpark-und-flaschenhals,-berlin> [2020-03-09]
- Figur 2, 6: Julien Lanoo på uppdrag av Atelier Loidl. (u.å.). *Utan titel* [fotografi]. <https://atelier-loidl.de/en/gleisdreieck-westpark-berlin> [2020-03-09]
- Figur 5: Schulz, L. (2014). *Park am Gleisdreieck (Flaschenhalspark)* [fotografi]. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Park_am_Gleisdreieck_\(Flaschenhalspark\)_05.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Park_am_Gleisdreieck_(Flaschenhalspark)_05.jpg) [2020-03-06]
- Figur 7: Pedelecs. (2012). *Gleiswildnis* [fotografi]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Park_am_Gleisdreieck_Berlin-Kreuzberg_910-c4.jpg [2020-03-09]
- Figur 8: Ekvidi. (2013). *Park am Geisdreieck* [fotografi]. <https://flic.kr/p/hjpqoc> [2020-03-09]
- Figur 9: Kvikk. (2019). *Graffiti-kunst im Westpark am Gleisdreieck in Berlin-Kreuzberg* [fotografi]. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gleisdreieckpark_\(3\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gleisdreieckpark_(3).jpg) [2020-03-09]